

สัญลักษณ์สำคัญในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะแบะกะบาน : ความหมาย
และการตีความตามความคิดความเชื่อของชาวบ้านกระเต็ง และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การตีความหมายสัญลักษณ์สำคัญในรูปของวัสดุ

1. รูปปั้นดินเหนียวคน, สัตว์, สิ่งของ

จุดมุ่งหมายในการทำ

แทนคน, สัตว์ จริ่งที่มีชีวิตในครัวเรือนแต่ละหลัง รวมทั้งของมีค่าตามค่านิยมของ
ชาวบ้านกระเต็ง คือ แก้วแหวน เงินทอง ซึ่งของเหล่านี้ถ้าใครมี ก็คือการแสดงถึงฐานะที่สูง
ทำให้คนในหมู่บ้านไม่ดูถูก เป็นคนมีเกียรติ จะสังเกตเห็นได้จากเวลาชาวบ้านกระเต็งไปทำบุญที่
วัดโบสถ์ โดยเฉพาะผู้หญิงทุกวัยจะใส่เสื้อผ้าใหม่ ใสสร้อยคอทองคำ แหวนทองคำ บางครั้ง
(บางคน) จะเป็นแหวนเพชร เข็มขัดที่คาดจะเป็นทองหรือนาค ของเหล่านี้ในชีวิตประจำวัน ยัง
รวมถึงต่างหูทองหรือต่างหูเพชร และถ้ามีลูกหลานไปทำบุญด้วยแล้วไม่มีพวกทองรูปพรรณทั้งหลาย
ผู้ใหญ่โดยเฉพาะเพศหญิงจะบอกว่า "หาทองมาใส่ติดคอบ้างคนเขาจะได้ไม่ดูถูกเราได้"
(นางลออ วรรณการโสภณ, สัมภาษณ์)

ดินเหนียวในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

การทำใช้ดินเหนียวปั้นตุ๊กตาในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะแบะกะบาน เพราะใน
บริเวณรอบลานที่นาของชาวบ้านกระเต็งจะมีดินเหนียวที่มีคุณสมบัติที่ใช้ปั้นตุ๊กตาได้ โดยเฉพาะ
ดินขุยปูจะปั้นได้สวย เพราะออกสีแดงๆ จะมีบางแห่ง เช่น ที่จังหวัดนครนายก จะมีพิธีการรักษา
คนเจ็บโดยผีฟ้า ก็จะมีการปั้นตุ๊กตาแทนคน โดยใช้แป้งมันในการปั้น (นพวรรณ พงศ์นันท์, 2518)

ถ้าเป็นในปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป หากดินเหนียวได้ยาก คน
จะเปลี่ยนเป็นดินน้ำมันก็อาจเป็นไปได้

ดังนั้นดินเหนียวคือสิ่งที่มีอยู่ในสภาพธรรมชาติของหมู่บ้านกระเต็ง

การนุงผ้าให้ตุ๊กตาที่ปั้น คงมาจากความคิดในเรื่องถ้าตุ๊กตาที่ปั้นแทนคนจริง ในชีวิตจริงของคนคงไม่มีใครนุงผ้าที่นุงเสื้อเสื้อผ้า และตุ๊กตาที่เป็นตัวแทนคนจริงก็ควรต้องนุง เพราะคนเรามักจะให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์รอบตัว

ความหมายในการปั้นตุ๊กตาคนเหนียวในพิธี

1. ชาวบ้านถือเป็นการถ่ายชีวิตจริง ถ้าจะมีสิ่งไม่ดี ความชั่วร้ายที่คนเชื่อว่าจะเกิดจากการกระทำของผี ดังนั้นก็ขอให้เอารูปปั้นตุ๊กตาไปแทนชีวิตจริง จะได้ไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บกับชาวบ้าน

2. การปั้นตุ๊กตาแทนคน, สัตว์, สิ่งของ เป็นความคิดตามหลักไสยศาสตร์ ซึ่งมีนักทฤษฎีอย่าง เจมส์ เฟรเซอร์ เขียนไว้ในเรื่อง The Golden Bough ว่า ไสยศาสตร์ (magic) มี 2 แบบ คือ

2.1 homeopathic (imitative magic) คือ magic คล้ายกัน

2.2 contagious magic คือ magic ที่ติดต่อกัน

ในพิธีบูชหลังบ้านและพิธีเสียดะมะกะบานในเรื่องการปั้นก็คงจะอยู่ในประการแรก ดังนั้นจะอธิบายประการแรกในเรื่องนี้จาก (เสฐียรโกเศศ, 2531: 35-36) กล่าวไว้ โดยใช้แนวคิดของ เจมส์ เฟรเซอร์ (James Frazer) ว่า

"ถ้าจะวิเคราะห์โดยหลักแห่งความคิดนึก ซึ่งอาศัยมายิกหรือไสยศาสตร์เป็นหลัก Homoeopathic or imitative magic คือสิ่งที่เหมือนกันก็ผลิตผลเหมือนกัน หรือผลย่อมคล้ายคลึงกับเหตุ นี้อย่างหนึ่ง สิ่งซึ่งครั้งหนึ่งเคยกระทบถูกต้องกัน ก็ต้องกัน ก็ยังเป็นเช่นต่อไปอีก แม้จะอยู่ห่างไกลกันและเมื่อกระทบถูกต้องต้องขาดตอนกันไปแล้ว นี้อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า เป็นกฎแห่งความคล้ายคลึง เช่น บั้นหญิงชายกอดกันแล้วทำพิธี ทำลัทธิก็จะผลิตผลสะท้อนไปถึงหญิงชายที่ตนต้องการให้กอดกันในลักษณะละม้ายคล้ายคลึง"

จากเหตุผลที่ยกมาดังกล่าว การปั้นตุ๊กตาคนเหนียวในพิธีบูชหลังบ้านในส่วนของพิธีเสียดะมะกะบาน ก็คงจะมีความเชื่อความเข้าใจจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น

2. เครื่องเซ่นที่ใส่ลงไปในมะบานของพิธีบูชหลังบ้าน และพิธีเสียดะมะกะบาน

เครื่องเซ่นในพิธีนี้มีที่ตั้งที่ได้กล่าวไปแล้ว เป็นของแห้งต่างๆ ที่มีอยู่ในครัว โดยมีกระทงใบตองสด 3-4 กระทง

กระทงแรกจะใหญ่กว่ากระทงอื่น มี 4 มุม ใสของแห่งในครัว เช่น พริกแห้ง, หอม, กระเทียม, เกลือ ฯลฯ (ดูรายละเอียดจากรายละเอียดพิถีกรรม)

กระทงที่ 2 จะใสข้าวสุก หรือจะใสกับข้าวลงไปนกระทงนี้ หรือแยกกันก็ได้ และกระทงที่เหลือ ก็ใสขนมที่นำมาทำบุญ การเตรียมเครื่อง เช่นและอาหารใน พิธีทั้งหมดจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงในวัย 70-80 ปี

จุดประสงค์ในการทำของชาวบ้าน

1. ส่วนที่ใสของแห้ง ที่เป็นพริกแห้ง, หอม, กระเทียม ฯลฯ ที่เป็นเครื่องในครัว ใมาใช้เป็นเครื่องเช่นผี แต่เป็นเสบียงสำหรับตุ๊กตาปั้นของตัวจริงจะนำไปใช้ในภายภาคหน้า สำหรับติดตัวไป ส่วนถั่ว, งา ก็จะไปเป็นพันธุ์ในการเพาะปลูกทำมาหากิน (จากชาวบ้านกระเตื้อง, สัมภาษณ์)

ดังนั้นส่วนที่เป็นเครื่องเช่นผี จะเป็นกระทงที่ใสข้าวสุก, อาหาร และขนม ที่นำมาทำบุญนั่นเอง จากการพูดคุยกับลุงฟอง (นายสมคิด บ่อมศิลา) ซึ่งเป็นเจ้าพิธีต่างๆ รวมทั้งชาวบ้านหลายคนประกอบกัน ใให้คำตอบที่คล้ายกันว่า เวลาที่มีพิธีบุญหลังบ้านจะมีผีเจ้าพวกหนึ่งจะมารับส่วนบุญในพิธีไม่ได้ เพราะมีกรรมที่ไม่ดีมาก ผู้หญิงชาวบ้านช่วงอายุ 70-80 ปี ก็เลยต้องทำ กะบานเครื่องเช่นไปวางไว้ให้ที่ทางสามแพร่ง เพราะผีเจ้าพวกสัมพะเวสี (เร่วอน) จะมารวมกันที่บริเวณนี้

จากอีกความหมายหนึ่ง จากการพูดคุยกับ นายชลอ อัครสาระ อดีตเป็นครู แต่ปลดเกษียณแล้ว กล่าวว่ กะบานเครื่องเช่น คือเครื่องติดลิ้นบนผี หรือการติดลิ้นบนผีนั้นเอง ว่า ถ้าให้แล้วก็อย่ามาเอาชีวิต หรือทำในสิ่งไม่ดีแก่คน, สัตว์ นะ¹

¹ จากคำอธิบายของเสฐียรโกเศศ ในบทความเรื่องวิจารณ์เสียดบาล (2506: 21-24) ได้กล่าวว่เรื่องนี้ว่า "ธรรมดาผีที่เลวมักจะถูกเรื่องกิน จะออกจากร่างกายคนเพื่อมากินเครื่อง เช่น เมื่อมันกินเสร็จแล้ว ก็จะกลับไปทีเดิมในร่างกายของคนนั้นอีก จึงต้องทำอุบายหลอกผี บันรูปต่างตัว คนเจ้บนั้นขึ้น และเพื่อใให้มันสำคัญผิด"

3. กะบานในพิธีบวชหลังบ้านและพิธีเสียดะมะกะบาน

กะบานคือ ภาชนะที่ทำด้วยกาบกล้วย หักเป็นรูปสามเหลี่ยมบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง ใช้ ไม้ไผ่เป็นซี่ๆ วางทะลุกาบกล้วยทำเป็นก้นกะบาน ผู้หญิงในวัย 70-80 ปีของแต่ละครอบครัว จะ เป็นผู้ทำเช่นเดียวกัน

จุดประสงค์ในการทำกะบานในพิธี

ทำขึ้นเพื่อใส่ตุ๊กตาปั้นดินเหนียว คน, สัตว์, สิ่งของ และเครื่อง เช่น และเสียบึง ให้เป็นที่เดียวกัน เพื่อสะดวกในการรวมของในพิธีไว้ที่เดียวกัน

วัสดุในการทำตามสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

1. กาบกล้วยและใบตอง จะใช้ของต้นกล้วยน้ำไท ชาวบ้านกระตือรือร้นจะปลูก ครัวเรือนจะปลูกกล้วยชนิดนี้ไว้ เพราะถือว่าเป็นกล้วยโบราณของไทย และนอกจากนี้ชื่อของกล้วย ชนิดนี้มีความหมายดี คำว่า "น้ำ" แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความชุ่มชื้น และเย็น ในการทำยาโบราณจะใช้ผลสุกของกล้วยน้ำไทนี้เป็นส่วนผสมของยาบางชนิดที่เรียกว่า "ยาลูกกอน" (พระครู มงคลประสาธน์, สัมภาษณ์) ชาวบ้านกระตือรือร้นจะนิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรม และจาก คุณลักษณะของกล้วยชนิดนี้ ลำต้นจะสูงใหญ่กว่าต้นกล้วยประเภทอื่น กาบกว้าง ทำให้มีคุณสมบัติ เหมาะในการนำมาประกอบพิธี แต่บ้านไหนไม่มีกล้วยชนิดนี้จะใช้กาบและใบของกล้วยน้ำว่าแทนก็ได้

2. ไม้ไผ่ที่เหลาสำหรับทำก้นกะบานนั้น ใช้ไม้ไผ่สีสุก สิ่งแรกที่ทำให้ชาวบ้านใช้ ไม้ไผ่ชนิดนี้ เพราะชื่อของไม้ไผ่ออกเสียงเป็นศิริมงคล คือ สี ในที่นี้คงหมายถึง ศรี คำนี้ที่หมายถึง ความดีความงาม ความเจริญ มงคล (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2493: 851-852) ส่วน คำว่า "สุก" คือสุข หรือความสุข

นอกจากชื่อที่เป็นศิริมงคลแล้ว คุณสมบัติของไม้ไผ่สีสุก จะฝางาย ไม้เหนียว ล้ำปล้องใหญ่ แข็งแรง และบางคนว่ามีความขลัง, เย็น ¹

¹ จำนวนซี่ไม้ไผ่ที่เหลาทำก้น ชาวบ้านบางคนจะใช้ 7 ซี่ บางคนก็แล้วแต่ความเหมาะสม ให้มีความถี่พอสมควรวางของแล้วไม่ร่วงหล่น ถ้าใช้ 7 ซี่จะมีความหมายเช่นเดียวกับการทำปาก โลงศพของคนที่ใช้ไม้ไผ่ทำ จะหมายถึงวันทั้ง 7 (อาจารย์ล้อม เฟื่องแก้ว, สัมภาษณ์)

ส่วนลักษณะของกะบานที่เป็นสามเหลี่ยมนี้ จากคำบอกเล่าของลุงฟองว่า หมายถึง 3 กภ หรือ 3 โลก คือ กามโลก, รูปโลก และอรูปรโลก จากที่ลุงฟองกล่าวคือ เรื่องไตรภูมิดังนี้
กามโลก คือ โลกที่เต็มไปด้วยความโลภ โกรธ หลง คือ โลกของคนสมัยนี้ที่อยู่ เตือดร้อนกัน เพราะว่า

1. ใจไม่หนัก คือ ทำความทุกข์ให้กับตัวเอง พอถูกอะไรกระทบก็เกิดทะเลาะ เบาะแว้งกัน

2. รักไม่พอ คือ มีเมียคนเดียวไม่พอไปมีเมียเข้าไปอีก ก็เกิดความเตือดร้อน

3. ขอไม่ให้ คือ เขาขอไม่ทำให้ไปเล่นการพนัน ไม่ให้ไปทำประพฤตชั่วก็ไม่ยอม ก็เตือดร้อน

4. ใจไม่เป็น คือ ใจเงินไม่เป็น ชอบเล่นการพนันเข้าปอน

รูปโลก คือ โลกที่หลุดพ้นจากความเตือดร้อนคือ ไม่มีเรื่องที่กล่าวมาจาก กามโลก คือ ความโลภ โกรธ หลง จิตใจก็จะสงบมีแต่ความสุข

อรูปรโลก คือ โลกที่หลุดพ้นทุกข์จากความเตือดร้อนทั้งทางกายและทางใจ คือ ตายไปแล้วคืนไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก ¹

¹ เสฐียรโกเศศ ได้อธิบายไว้ในเล่าเรื่องไตรภูมิว่า

"ไตรภูมิ แปลว่า แดนสาม ซึ่งแยกเป็น กามภูมิ 1 รูปภูมิ 1 อรูปรภูมิ 1 สัตว์ ทั้งหลายเกิดมาขอมเวียนวนไปมาเกิดใน 3 ภูมินี้

กามภูมิ คือ แดนที่ข้อมอยู่ด้วยกามตัณหา ยังมีความโลภ โกรธ หลง ตื่นรน ระคนอยู่ ด้วยเรื่องอยากๆ เรื่องรักๆ ใจร้ายๆ มีสุข มีทุกข์

รูปภูมิ คือ แดนที่สุขอันไม่มีเรื่องกามเข้าไปปะปน ผู้ไปเกิดยังแดนนี้เรียกว่า "พรหม" มีแดนอันเป็นที่อยู่เรียกว่า "พรหมโลก" รวม 16 ชั้น หรือ 16 ห้องฟ้า

อรูปรภูมิ คือ แดนของพรหม ซึ่งไม่มีรูป มีหมดด้วยกัน 4 แดน ผู้ไปเกิดในแดนทั้ง 4 นี้ เป็นพรหมเหมือนกัน แต่เป็นพรหมไม่มีรูปร่าง มีแต่จิต (mind) หรือหมายความว่า วิญญาณ (soul) ก็ทราบไม่ได้ชัด เขาเขียนรูปพรหม ซึ่งไม่มีรูปร่างนี้เป็นรูปดวงไฟ ลอยอยู่เหนือแท่น ภายในวิมาน

ส่วนกะบะกาบกล้วยปูลี่เหลียมนั้น จากคำบอกเล่าของพระครูมงคลประสาธน์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ว่า คงจะทำเลียนแบบมาจากกะบะกินข้าวของคนโบราณ แต่ก่อนในหมู่บ้าน กระต๋องจะมีกะบะกินข้าวทำด้วยไม้ มีฝาครอบ (ดูรูปที่ 15, 16 หน้า 106)

เวลาทำพิธีกะบะกาบกล้วยสามเหลียมจะแขวนไว้กับต้นไม้ ส่วนกะบะกาบกล้วยปูลี่เหลียมจะวางบนพื้นดิน บริเวณทางสามแพร่ง จากการสอบถามอาจารย์ล้อม เฟิงแก้ว อธิบายว่า

"การวางเช่นนี้คือการเซ่นผีคนละระดับกัน หรือคนละชั้นวรรณะกัน กะบะกาบกล้วยปูลี่เหลียมเป็นพวกผีที่สถานภาพสูง ส่วนกะบะกาบกล้วยปูลี่เหลียมเป็นผีชั้นต่ำ"

ดังนั้น จากคำอธิบายของอาจารย์ล้อม เฟิงแก้ว ในส่วนนี้ ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าการกระทำเช่นนี้กับการปฏิบัติตัวต่อกันตามค่านิยมของหมู่บ้านในเรื่องลำดับอาวุโส ในเรื่องการรับประทานอาหารระหว่างผู้อาวุโสมากกับผู้อาวุโสน้อย หรือนายกับบ่าวในอดีต จะแตกต่างกัน เช่น ผู้อาวุโสมากจะนั่งกินบนเตียง ผู้อาวุโสน้อยนั่งกินที่พื้น หรือในที่ที่จัดให้¹

4. ก่อนพระทรายในพิธีบวงสรวงบ้านและพิธีเสียกะบะกะบาน

ก่อนพระทรายคือ การที่ชาวบ้านกระต๋องนำทรายริมคลองหน้าบ้านแต่ละบ้าน จะมากหรือน้อยแล้วแต่ นำมารวมกันในตอนปลายของวันที่จะทำพิธีสวดมนต์เย็น และก่อเป็นรูปเจดีย์ประดับประดาด้วยธงต่างๆ และดอกไม้ ก่อไว้ทางด้านขวามือต่อจากพระพุทธรูปในศาลาประจำ

¹ จากความคิดเห็นในเรื่องนี้ โดยพิจารณาในเรื่องการลาเครื่องสังเวทพระภูมิ จากหนังสือของลุงฟอง เป็นเจ้าของ กล่าวว่

"การลาเครื่องสังเวทพระภูมิ ก็เหมือนกันจะละลายเสียมิได้ เมื่อพิจารณาเห็นว่าเวลานานพอสมควรแล้ว ก็ให้ไปลาเครื่องสังเวทเสีย มิฉะนั้นจะเกิดโทษ เสมือนหนึ่งเราเอาอาหารไปตั้ง แลไว้ให้ผู้ใหญ่รับประทาน แล้วไม่เก็บมาชำระล้างทำความสะอาด หรือในสถานที่ที่ท่านจะพองใจนั่งเล่นต่อไป ก็บังเกิดความไม่งดงามขึ้น หากท่านผู้ใหญ่ไม่พองใจ สถานใด จันใด เชื่อว่าท่านพระภูมิก็ไม่พองใจ" (หนังสือตำราพระภูมิพร้อมทำพิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ, การบูชา, การสังเวท โดยละเอียด เรียบเรียงโดย ร.ต.ทองคำ ยี่มกัญ กับนายพิศ เพ็ญรัชชู), ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ มปป.

หมู่บ้าน ริมถนนผ่านหมู่บ้าน ในการขนทรายในพิธีผู้หญิงจะวัย 50-60 ปี จะช่วยกันขนทรายมากองรวมกัน แต่การก่อเป็นเจดีย์ผู้ชายวัยเดียวกันจะเป็นผู้ทำ

จุดประสงค์ในการก่อพระทราย

เพื่อแทนเจดีย์หรือสถูปในความเชื่อที่ว่า เจดีย์หรือสถูปเป็นที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

จากคำบอกเล่าของพระครูมงคลประสาธน์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ ว่า "เวลาเรา มาที่วัดเราจะเหยียบดินออกไป ถือเป็นบาปกรรม เมื่อถึงเทศกาลงานบุญก็จะขนทรายเข้ามา วัดจะ ใต้เอาทรายมาก่อสร้างได้ด้วย"

และท่านเล่าต่อไปอีกว่า "ที่วัดโบสถ์จะมีพิธีหนึ่งที่คิดว่าที่อื่นไม่มีคือ พิธีขอมสมาธิ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม พิธีนี้จะทำในเทศกาลเข้าพรรษา โดยผู้ที่จะมาขอมสมาธิจะหา ดอกไม้ธูปเทียน พานหมากมาถวายขอมาพระพุทธเจ้า วันทาเสมา วันทาพระเจดีย์ วันทาดันโพนี โดยเชื่อว่า โบสถ์เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธเจ้า พระเจดีย์มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และต้นโพนีคือที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นการถวายข้าวพระพุทธ คือ การกระทำเพื่อบูชา คุณท่าน เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน"¹

การประกอบพิธีนี้ไม่ได้ทำกันที่วัดหรือศาสนสถาน แต่มาทำศาลาหลังบ้าน ดังนั้น ชาวบ้านก็พยายามจำลององค์ประกอบของศาสนสถานให้ครบ คือ

- โบสถ์ คือ ใช้ศาลาหลังบ้าน โดยมีพระพุทธรูปในศาลาเป็นพระประธาน
- มีเจดีย์ทราย แทนเจดีย์ในบริเวณโบสถ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เจดีย์ทรายที่ก่อในพิธีบุญหลังบ้านคงจะไม่ใช่การก่อเพื่อใช้เป็นวัสดุก่อสร้างให้กับวัด แต่จะได้ประโยชน์ที่เหมือนกันใน เรื่อง เป็นการแสดงความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านได้ และคง แทนความ เชื่อในเรื่องเจดีย์คือที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า (ดูเรื่องนี้ได้จากบท ไตรลักษณ์ หน้า 78)

และการก่อเจดีย์ทรายที่เข้าใจว่าหมายถึงเจดีย์¹

5. ขันทรายในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียวะแะกะบาน

คือ ผู้หญิงในวัย 70-80 ปี การนำขันใส่ทรายของแต่ละบ้านของคน ประดับด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ธง นำมาวางไว้หน้าพระพุทธรูปที่ศาลาที่ทำพิธีบุญหลังบ้านตั้งแต่ตอนเย็น และนำกลับไปหว่านรอบบ้านได้เมื่อเสร็จพิธี

โดยมีจุดประสงค์ในการนี้ว่า เป็น "การปิดรังควาน" ปิด ก็คือ ไล่ไป ส่วนรังควาน คือ สิ่งที่จะมารบกวน

ดังนั้นเมื่อหว่านทรายนี้รอบบ้านแล้ว จะทำให้โรคภัยไข้เจ็บที่จะมาจากผีฟ้าฝนมารบกวนได้ กันโจร และสิ่งอัปรีภัยภัยไร รวมไปถึง ลม ฟ้า อากาศ สัตว์ที่จะทำอันตรายต่อพืชผลคือข้าว เช่น พวกเปลี้ย, มอด

จากความเชื่อที่ว่า ทรายในขันนี้ได้รับการปลุกเสกคาถาจากพระสงฆ์แล้ว มีความขลัง

แล้วก็คงเกิดคำถามที่ว่า ทำไมต้องให้ทราย ในการหว่านด้วยเหตุผลอะไร ดังนั้นจากการเข้าไปศึกษาพบว่า เหตุผลที่เป็นไปได้คือ

1. ทรายเป็นดินที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เพราะคลองบางบาลจะมีพื้นเป็นทราย
2. คุณสมบัติของทรายที่เหมาะสมกับการใช้ปิดรังควานได้เพราะ

¹ จากบทความ "ประเพณีก่อเจดีย์ทราย" มรดกเชลยศึกไทยในพม่า โดย นิรมล เมธีสุวกุล (2534: 87) กล่าวว่า

"มรดกทายกประจำวัดระโห่ (ภาษาไทยจะเป็นเมืองระแหง) เล่าว่า เมื่อไทยมาอยู่ในพม่านานเข้าก็คิดถึงบ้าน ปี พ.ศ.2327 ขอทางการพม่ากลับไปเยี่ยมบ้าน แต่ไม่ได้รับอนุญาตจึงขอจัดงานประเพณีบุญแทน คือประเพณีขทรายเข้าวัด สร้างเป็นเจดีย์ขึ้น

ในการขทรายเข้าวัดเพื่อก่อเจดีย์ครั้งแรกนั้น บรรพบุรุษไทยจากระโห่ ซึ่งกอบเอาแผ่นดินแม่มาหนึ่งกำ ให้นำทรายเมืองระโห่ (ระแหง) มารวมกับทรายจากท้องน้ำอิระวดี และคลองชะเวตาของสร้างเจดีย์ขึ้นในวัดระโห่ และนับแต่นั้นประเพณีการขทรายเข้าวัดก็สืบทอดกันมาทุกปี จนกระทั่งปัจจุบันนับเนื่องมา 207 ปีแล้ว"

- ทราวยเวลาที่หล่นหรือตกไปที่ใดแล้ว จะอยู่กับที่ไม่ปลิวไปไหนได้ง่าย เมื่อลมพัด
- เมื่อหว่านทรายแล้ว นกหรือสัตว์อื่นๆ อาจจะเป็นไก่มากินไม่ได้ เพราะไม่เชียวพวกเมลิคพิซ
- ทรายใช้ปกปิดความสกปรกได้ เช่น พื้นที่เฉอะแฉะ
- ทรายแสดงถึงความมั่นคงถาวรได้ เพราะในการสร้างกำแพงหรือแกนหล่อพระพุทธรูปจะใช้ทรายในการทำ

การกระทำอย่างนี้ของชาวบ้านกระต๋องตามความหมายดังกล่าว จะมีผลทางด้านจิตใจ ตั้งเ็นจากหนังสือ Theories of Primitive Religion (1965: 33-37) ของ Evans-Pritchard ได้กล่าวถึงนักทฤษฎีจิตวิทยาที่ชื่อ Marett ที่เชื่อว่า

"เวทย์มนต์เกิดจากความตึงเครียดทางอารมณ์ เช่น ความรัก ความเกลียด ซึ่งคนไม่สามารถเอาชนะได้ เขาจึงหันมาพึ่งหรือเชื่อเวทย์มนต์ เหมือนที่ผู้ชายเวลาโกรธเอารูปแฟนโยนไปเผาในกองไฟ เป็นสิ่งที่ Marett เรียกว่า เวทย์มนต์ขั้นต้นที่ยังไม่พัฒนา ต่อมาได้พัฒนาเป็นเวทย์มนต์ขั้นพัฒนา ซึ่งกลายมาเป็นประเพณีปฏิบัติที่ยอมรับกันในสังคมเวทย์มนต์ ที่รู้ว่าสิ่งที่เขาทำไม่ใช่ความจริง แต่เป็นสัญลักษณ์

ดังนั้นไสยศาสตร์ (magic) จึงเป็นสิ่งทดแทนนยามที่ไม่มีวิธีที่เป็นจริงอื่นเท่านั้น ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความกล้าหาญ ความหวัง หรือปลดเปลื้องความกังวลได้"

ฉะนั้นในเรื่องความเชื่อของการนำขันทรายที่ปลุกเสกไปหว่านบดรังควาน และการพรมน้ำพระพุทธรูป ก็อาจจะมาจากพื้นฐานความคิด ความเชื่อ ในเรื่องเดียวกัน

6. ทางสามแพร่งของหมู่บ้านกระต๋องที่ใช้น้ำในการประกอบพิธีกรรมหลังบ้านและพิธีเสียกะแะกะบาน

คือ บริเวณที่ผู้ประกอบพิธีคือ ผู้หญิงวัย 70-80 ปีนำกะบานไปวางหรือแขวนไว้ มีลักษณะเป็นทาง 3 ทางมาพบบรรจบกัน

จุดประสงค์ของการต้องนำไปวางที่ทางสามแพร่งตามความเชื่อของชาวบ้านกระต๋องพบว่า เพื่อให้ผีเอาสิ่งที่เป็นตัวแทนในกะบานไปแทนชีวิตจริง และผีที่ว่าชาวบ้านจะเรียกว่า "ผีสาแหร" คือ ผีเร่ว่อน ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิด เป็นผีร้าย ไม่ได้ให้คุณ มีแต่ให้โทษ เช่น ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และผีพวกนี้จะไปรวมกันที่ทางสามแพร่ง (ชาวบ้านบางคนจะเรียก ทางสามแห่ง)

บริเวณทางสามแพร่งของหมู่บ้านกระต๊องจะมีแห่งเดียวของหมู่บ้าน จึงทำให้ บริเวณนี้ผู้คน คือชาวบ้านชอบที่จะไปพบไปรวมกันตรงนี้ เพราะทางบริเวณนี้จะมีทางไปยังบ้านเหนือ บ้านใต้ และทางที่จะไปสู่ทุ่งนาของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านกระต๊องทั้งทางเหนือและทางใต้ เวลาจะไปทานาก็ต้องมาเดินที่ทางเส้นนี้ ก็เลยทำให้ชาวบ้านได้มาพบมารวมกัน ในเวลาเดียวกัน ที่บริเวณทางสามแพร่งนี้เอง ก็เรียกได้ว่า เป็นที่ชุมนุมของหมู่บ้านนั่นเอง

ในส่วนของความเชื่อของชาวบ้าน เชื่อว่าเป็นทางที่ผีจะมาพบกับ คือเป็นทางพลุกพล่าน (พระครูมงคลประสาธน์, สัมภาษณ์)

อีกความหมายหนึ่ง จะหมายถึง 3 ภูผ คือ ทางที่ไปของเทวดา 1 ทางของมนุษย์ 1 และทางของเปรต, อสุรกายอีก 1 (นายสมคิด บ่อมศิลา, สัมภาษณ์) ¹

ผู้ร่วมประกอบพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบาะกะบานของหมู่บ้านกระต๊อง

1. พระสงฆ์

ในการทำบุญนั้น จากคำบอกเล่าของพระครูมงคลประสาธน์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ กล่าวว่า "การทำบุญ" จะต้องทำกับผู้ทรงศีล ก็คือพระสงฆ์ แต่ถ้าการให้ของกับบุคคลด้วยกัน จะเรียกว่า "การทำทาน" เช่น การเลี้ยงอาหารพระสงฆ์ เรียกว่า "ทำบุญ" ถ้าเลี้ยงอาหารกับคน, สัตว์ เรียกว่า "ทำทาน"

ดังนั้นในส่วนของพิธีบุญหลังบ้าน จึงต้องมีพระสงฆ์ เป็นผู้ประกอบพิธี คือพระสงฆ์ เป็นตัวแทนของพิธีทางพุทธศาสนา เป็นส่วนที่ผู้ชายในวัย 60-80 ปีจะเป็นผู้เตรียมงาน ในส่วนพิธี เสียกะเบาะกะบาน จะเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านกระต๊อง โดยเฉพาะผู้หญิงวัย 70-80 ปี ในเรื่องการเชื่อถือในเรื่องผี

¹ จากงานของเสฐียรโกเศศ ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ในบทความเรื่องวิจารณ์เสียกบาล (2506: 21-34) กล่าวว่า "เมื่อฝึกเครื่อง เช่นแล้ว ก็จะเข้าไปสิงอยู่ในรูปตุ๊กตาหุ่นนั้นด้วย สำคัญผิดว่าเป็นตัวผู้นั้น เมื่อมันเข้าไปสิงอยู่ในตุ๊กตาแล้ว ไม่ช้าจะรู้สึกตัวว่าหลงผิดก็จะออกจาก รูปหุ่นกลับมาที่คนจับอีก จึงต้องรีบจัดการนำเอากระบะเครื่อง เช่นและตุ๊กตานั้นไปทิ้งไว้ยังทาง สามแพร่ง เพราะทางสามแพร่งเป็นที่พลุกพล่านมากกว่าทางสองแพร่ง คือทางสายเดียว เพราะ จะได้ง่าย จาหนทางไม่ได้เพราะมีหลายแพร่ง"

เมื่อกล่าวมาถึงตรงนี้ คำอธิบายของ อมรา พงศาพิชญ์ ในหนังสือวัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา (2533: 34-36) ในเรื่องรูปแบบ ของความเชื่อ กล่าวไว้ว่า

"ในเรื่องของความเชื่อ อาจแยกเป็นความเชื่อที่เรียกเป็นภาษาไทยว่า "ศาสนา" และความเชื่อที่เรียกว่า "ไสยศาสตร์" โดยทั่วไป (ในทุกประเทศ) อาจแยกออกได้เป็น 2 แบบ คือ

1. ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ตามคำสั่งสอนของพระศาสนา (doctrinal religion)

2. ศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular religion) คือ แบบที่ผสมผสานกับ ความเชื่ออย่างอื่น จนชาวบ้านแยกกันไม่ได้ว่าส่วนไหนมาจากคัมภีร์แท้ๆ

Robert Redfield นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อแตกต่าง โดยแบ่งแยกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ระดับคือ

- วัฒนธรรมหลัก (great tradition)
- วัฒนธรรมชาวบ้าน (little tradition)

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ผู้ที่รู้ "วัฒนธรรมหลัก" มักจะเป็นพระสงฆ์ ผู้มีหน้าที่รักษาและเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา

วัฒนธรรมหลัก ขาดส่วนประกอบที่ชนส่วนใหญ่ต้องการในสังคมชาวพุทธ ระบบความ เชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ เป็นส่วนประกอบที่มีหน้าที่และประโยชน์ต่อสังคม ทั้งใน ระดับจิตใจของแต่ละบุคคล และในระดับชุมชนทางด้านจิตใจ ตามทฤษฎีจิตวิทยา ประชาชนที่มีความ ต้องการด้านจิตใจและความเชื่อในไสยศาสตร์ จะสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของ ประชาชนได้

2. เพศหญิงและเพศชายในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบานของหมู่บ้านกะเต็ง

ในการประกอบพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบาน ในส่วนที่เป็นพิธีบุญหลังบ้าน จะมีผู้ชายวัย 60-80 ปี มีส่วนในการประกอบพิธี คือพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหลักคือพุทธศาสนา

แต่ในส่วนของพิธีเสียดะแบะกะบาน ก็เป็นการเชื่อถือในเรื่องผี จะเป็นเพศหญิง วัย 70-80 ปีในการประกอบพิธี

จากการได้เข้าไปสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านว่า ทำไมบางครั้งเรือนจะขึ้นตุ๊กตาคน ให้แทนคนนี้ แต่จะไม่ขึ้นแทนคนนี้ ก็ได้รับคำตอบว่า ถ้าเป็นเขยหรือไม่ได้เกิดในหมู่บ้านจะไม่ขึ้น เขยในที่นี้ไม่ได้เกิดในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน และจากการสอบถามในเรื่องสามีของผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ หลายคู่ ผู้ชายที่เป็นสามีแต่งงานกับผู้หญิงในหมู่บ้านกระต๊อง ก็จะต้องเข้ามาอยู่กับครอบครัวของ ฝ่ายหญิง ดังจะยกตัวอย่างคู่สมรสในหมู่บ้านดังนี้

1. นางเมียง ทองงาม อายุ 75 ปี (คนบ้านกระต๊อง) สามีคือ นายชม ทองงาม (ถึงแก่กรรม) เป็นคนบ้านบางบาล หมู่ที่ 4 แต่งงานแล้วมาอยู่ในหมู่บ้านกระต๊อง
2. นางทวี ใต้ระนาค อายุ 73 ปี (คนบ้านกระต๊อง) สามีคือ นายขาว ใต้ระนาค อายุ 74 ปี (คนตำบลไพรน้อย) แต่งงานแล้วมาอยู่ในหมู่บ้านกระต๊อง
3. นายสมคิด ป้อมศิลา อายุ 68 ปี (คนบ้านกระต๊อง) แต่งงานกับนางบุญมาก ป้อมศิลา (ถึงแก่กรรม) คนตำบลบางชะนี แต่งงานแล้วนายสมคิดไปอยู่ตำบลบางชะนี
4. นางบังอร ศรีประยงค์ อายุ 55 ปี (คนบ้านกระต๊อง) สามีคือ นายเลียบ ศรีประยงค์ อายุ 64 ปี (คนบ้านกุ่ม) แต่งงานแล้วสามีมาอยู่ในบ้านกระต๊อง
5. นางเชื่อม พุ่มพฤกษ์ อายุ 63 ปี (คนบ้านกระต๊อง) สามีคือ นายพิน พุ่มพฤกษ์ อายุ 65 ปี (คนตำบลไพรน้อย) แต่งงานแล้วนายพินมาอยู่ในหมู่บ้านกระต๊อง
6. นางลออ วรรณการโสภณ อายุ 63 ปี (คนบ้านกระต๊อง) สามีคือ นายประสิทธิ์ วรรณการโสภณ (ถึงแก่กรรม) เป็นคนกรุงเทพฯ แต่งงานแล้วนายประสิทธิ์มาอยู่ในหมู่บ้านกระต๊อง

จากคู่สมรสที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นการสัมภาษณ์จากชาวบ้านกระต๊อง จึงเป็นการ แสดงให้เห็นพื้นฐานทางโครงสร้างของสังคมของหมู่บ้านกระต๊องในการให้ความสำคัญกับการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง รวมทั้งการตั้งถิ่นฐานกับครอบครัวฝ่ายหญิงหลังการแต่งงาน ¹

¹ จากเรื่องนี้ อาจารย์ปราณี วงษ์เทศ (2533: 116) ได้กล่าวไว้ในเรื่อง ผู้หญิงกับบทบาทในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรม ว่า

"การแต่งงานแล้วผู้ชายต้องมาอยู่กับครอบครัวผู้หญิงในหมู่บ้าน ทำให้ผู้ชายจึงมีฐานะเหมือนเป็นแขกท่ามกลางหมู่ญาติของฝ่ายภรรยา ขณะเดียวกันพี่น้องผู้ชายของฝ่ายภราก็ต้องย้ายออกนอกหมู่บ้านไปอาศัยอยู่กับภรรยาของตน เมื่อแต่งงานแล้วเช่นกัน"

โดยสภาพพื้นฐานดังกล่าว ผู้หญิงจึงเป็นผู้ที่อยู่ติดที่ ขณะที่ผู้ชายต้องบวช หรือไปเป็นทหาร และในหมู่บ้านกระต๊องผู้ชายเมื่อแต่งงานกับผู้หญิงบ้านกระต๊อง ก็ต้องมาอยู่ในหมู่บ้านเช่นกัน

ผู้หญิงจึงเป็นเจ้าของหมู่บ้านที่แท้จริง นับแต่เป็นเจ้าของที่ดินการผลิต และเป็นผู้รับผิดชอบในการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ผีของตระกูล เช่น การทำบุญอุทิศในพิธีทำบุญสงกรานต์หรือของหมู่บ้านชุมชนของตนเอง ผู้หญิงต้องทำงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะเตรียมอาหารเลี้ยงพระเลี้ยงคน และเตรียมข้าวของการประกอบพิธีกรรม

ทั้งนี้เนื่องจากผู้หญิงจะเป็นผู้ที่รับรู้ประวัติความเป็นมาเรื่องราวของหมู่บ้านตนเองที่ถ่ายทอดจากแม่หรือยาย เพราะผู้หญิงจะเป็นผู้ที่อยู่ติดกับหมู่บ้านไม่ได้ย้ายออกไปไหน

จากการพูดคุยกับ ยายชม ทองอ่อน อายุ 93 ปี และคนอื่นๆ ที่อายุรุ่นราวเกือบจะคราวเดียวกัน บางคนนับครั้งในการออกไปนอกหมู่บ้านได้ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายในการออกไปธุระต่างๆ

ดังนั้นผู้หญิงในหมู่บ้านกระต๊องจึงเป็นผู้รับและสืบทอดประเพณีพิธีกรรมของหมู่บ้านของชาติพันธุ์ ในรูปของวัฒนธรรมหรือประเพณีชาวบ้าน มากกว่าผู้ชายที่มีโอกาสใกล้ชิดกับวัฒนธรรมหรือประเพณีหลัก จากการได้บวชเรียนและการออกไปนอกหมู่บ้าน

เรื่องของการอายุในการประกอบพิธีกรรมหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบานของหมู่บ้านกระต๊อง

ช่วงอายุของผู้ที่ประกอบพิธีทำบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบาน จะอยู่ในช่วง 60-80 ปีเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นช่วงอายุนี้ คงจะสืบเนื่องมาจากเรื่องวิถีชีวิตของผู้หญิงชาวบ้านกระต๊องในสมัยก่อน และในวัยนี้ในปัจจุบันว่า ผู้หญิงในหมู่บ้านนี้ยังต้องทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน ดูแลปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูลูก บางครั้งหรือบางครั้งครอบครัวก็มีหลานด้วย

ผู้หญิงหมู่บ้านกระต๊องในวัยนี้ และก่อนหน้านั้น ไม่ต้องทำงานเลี้ยงดูครอบครัว การติดต่อธุระต่างๆ นอกหมู่บ้านจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่เป็นสามี และจากสภาพดังกล่าวทำให้ผู้หญิงในวัยนี้ทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดสานต่อทางด้านประเพณีและพิธีกรรมของตระกูลและของหมู่บ้าน และผู้หญิงที่ผ่านช่วงเหตุการณ์นี้มาในขณะนี้ก็ได้มีอายุอยู่ในราวช่วง 60-80 ปีดังกล่าว

แต่พอรุ่นหลังๆ วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงมีโอกาสมากขึ้นในเรื่องของการศึกษาเล่าเรียนเหมือนกับผู้ชาย โดยในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีพระราชบัญญัติการประถมศึกษาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2464 ที่บังคับให้หญิง-ชายต้องเข้าเรียนหนังสือ ทำให้การศึกษาทั่วถึงมากขึ้น และที่หมู่บ้านกระต๊องมีโรงเรียนประถมศึกษาครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2477

การเรียนหนังสือทำให้อุดมคติ ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมชุมชนบ้านกระเต็ง เปลี่ยนไป บทบาททางด้านการสืบทอดประเพณีและพิธีกรรม และการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงกำลังจะหมดไป เพราะไม่ใช่ครอบครัวเพียงอย่างเดียวที่ทำหน้าที่นี้ โรงเรียนเริ่มเข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้ด้วย

ช่วงอายุ 20-40 ปีมีโอกาสออกมาทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น ได้พบคู่สมรสนอกหมู่บ้าน และการตั้งครอบครัวจะไม่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ครอบครัวรุ่นใหม่จะยึดเรื่องความสะดวกในการไปทำงานเป็นหลักในการพิจารณาการตั้งครอบครัว

ผู้หญิงรุ่นต่อมาในหมู่บ้านกระเต็งไม่คิดจะกลับไปอยู่ที่หมู่บ้าน เพราะไม่ได้คิดที่จะทำนา ต่อจากครอบครัว รวมไปถึงการขายที่นาในหมู่บ้านด้วย

เด็กบางคนไปเล่าเรียนต่างถิ่นในเมืองหลายครอบครัว เช่น ครอบครัวนางลอย วรณการโสภณ, นางทวี ไช้ะนาค, นางเมียง ทองงาม, นางเชื่อม พุ่มพฤกษ์ ลูกๆ จะเข้ามาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ หมด ความผูกพันกับหมู่บ้านหรือโอกาสการที่จะรับการอบรมเลี้ยงดูถ่ายทอดประเพณีพิธีกรรมไม่มีแล้ว ก็เลยทำให้การประกอบพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะเบาะกะปานยังคงเป็นผู้ร่วมและประกอบพิธีในช่วงอายุ 60-80 ปีขึ้นไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น วิถีชีวิตของผู้หญิงชาวบ้านกระเต็งคงจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ก่อนหน้าจะมีพระราชบัญญัติตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้นแทนการเล่าเรียนในวัดที่เด็กชายเท่านั้นจึงมีโอกาสได้รู้หนังสือ แต่เมื่อเด็กหญิงเริ่มมีโอกาสได้เล่าเรียนเขียนอ่าน อุดมคติ ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงของสังคมก็เปลี่ยนแปลงไป ¹

การถ่ายทอดวรรณกรรมดังกล่าวเป็นการตอกย้ำ อุดมคติ ค่านิยมนี้สู่ชาวบ้านทั่วไป ผู้หญิงวัย 40-50 ปีของชาวบ้านกระเต็งก็เช่นเดียวกัน ก็ได้รับการเน้นการให้ผู้หญิงทำหน้าที่แม่บ้านแม่เรือน ปราบมိบัติสามี ดูแลลูกเป็นสำคัญ เพราะผู้หญิงที่เป็นเมียข้าราชการ พ่อค้า ไม่ต้องทำงานเลี้ยงดูครอบครัว เช่น ผู้หญิงชาวบ้านกระเต็งในวัย 70-80 ปี ที่ต้องช่วยผู้ชายทำนา, ทำสวน

¹ จากการอธิบายของ ปราณี วงษ์เทศ (2533: 118) ในเรื่องนี้กล่าวว่า "อุดมคติ ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงของสังคมชั้นสูง ซึ่งแม้จะได้รับรู้จากนิทานชาดกที่นำมาเล่นเป็นละครตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาบ้าง เช่น ไชยเชษฐ โกรทอง สังข์ทอง คาวี สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย ฯลฯ ที่ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ เรียกว่านิทานจักรวาล วงศ์ฯ แต่งเลียนแบบนิทานในอุดมคติที่ได้รับจากอินเดีย เช่น เรื่องรามเกียรติ์ คือ การเน้นบทบาทสตรีที่ชื่อสังข์ จงรักภักดีต่อสามี"

ระบบการศึกษาที่มุ่งนำความคิดของชนชั้นปกครอง เป็นหลักในการเผยแพร่อบรม ทำให้ชาวบ้านกระตือรือร้น ทุกคนเริ่มยึดเป็นแบบแผน มีส่วนทำให้ผู้ชายมีค่านิยมลบลบต่อผู้หญิง

ที่สังเกตได้จากการประกอบพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบานของหมู่บ้านกระตือรือร้น ก็คือ บทบาททางด้านการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมนี้ รวมไปถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้หญิงกำลังจะหมดไปในสังคมของหมู่บ้านกระตือรือร้น เมื่อระบบทุนนิยมสมัยใหม่ เข้าไปตั้งผู้หญิงให้ต้องทิ้งบ้านเรือนออกไปทำงานในโรงงานมากขึ้น แล้วฝากลูกไว้กับคนเลี้ยงเด็กหรือพ่อแม่, ปู่ย่า, ตายาย ก็คือคนชราในหมู่บ้าน ดังนั้นเราก็ยังเห็นว่าแม่ของผู้หญิงและคนชราในหมู่บ้านกระตือรือร้นยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของครอบครัว

การดำรงอยู่ของครอบครัวในสังคมหมู่บ้านกระตือรือร้นกำลังจะเปลี่ยนไป เมื่อที่ดินหากิน ขณะที่เคยสืบทอดและรักษาไว้ได้ในหมู่บ้านผู้หญิง ได้ถูกขายทอดให้นายทุนมากขึ้น จนผู้หญิงบ้านกระตือรือร้นไม่มีที่นาเป็นของตัวเองแล้ว หมู่บ้านที่เคยเป็นของผู้หญิงชาวบ้านกระตือรือร้น ก็ถูกเปลี่ยนมือเป็นหมู่บ้านของนายทุนในขณะนี้

วิธีการรดน้ำในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบานของหมู่บ้านกระตือรือร้น

ในพิธีทำบุญหลังบ้านและพิธีเสียดะแบะกะบาน จะมีการรดน้ำโดยเทน้ำจากภาชนะลงไปในกะบานช้าๆ ขณะที่พระสงฆ์ท่านสวดอนุโมทนา ชาวบ้านกระตือรือร้นจะพูดว่า "จะกรวดน้ำคอนพระท่านยถา"

จุดประสงค์ในการกรวดน้ำ

จุดประสงค์ในการกรวดน้ำของชาวบ้านกระตือรือร้นนั้น ทำเพื่อเป็นการแผ่ส่วนบุญหรืออุทิศส่วนกุศล ผู้ที่กระทำคือผู้หญิงวัย 70-80 ปี ลักษณะของการกรวดน้ำในพิธีบุญหลังบ้านคือ การเทน้ำลงไปในกะบานเครื่องเช่น เรื่องนี้เสฐียรโกเศศได้กล่าวไว้ว่า "ถ้าแผ่ส่วนบุญให้เทวดาต้องปล่อยน้ำให้หยดไหลลงปลายนิ้ว ถ้าให้แก่ญาติต้องให้น้ำหยดไหลหว่างมือสองข้างที่ใกล้ชิดกัน ถ้าให้แก่เปรตต้องปล่อยให้น้ำไหลเทไปทางขวา" ในพิธีบุญหลังบ้านการกรวดน้ำตามที่เสฐียรโกเศศกล่าวไว้ ก็คงเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรต เพราะเทน้ำลงมาจากภาชนะ แต่การกรวดน้ำกล่าวถึงเทวดาต่างๆ ด้วย ก็คงเป็นการอุทิศส่วนกุศลแผ่ส่วนบุญได้ทั้งเทวดาและเปรต รวมไปถึงสัตว์อื่นๆ ด้วย

เมื่อพระสงฆ์ท่านอนุโมทนา ผู้ทำบุญก็จะกรวดน้ำคือผู้หญิงวัย 70-80 ปี จะเอาน้ำเมืออยู่ในภาชนะเทลงไปยังที่หนึ่งซึ่งไม่ใช่ที่สกปรก อุทิศส่วนบุญให้ผู้ตายตั้งที่เห็นกันอยู่ ซึ่ง เสฐียรโกเศศ กล่าวว่ ก็เกือบเหมือนตรวดณะ (แปลว่า ทำให้อุจ) และถ้าจะแปลคำอนุโมทนาหรือที่ชาวบ้าน กระเดื่องเรียกว่า พระสงฆ์ท่าน กล่าว "ยถา" ก็คือ "ยถาวารี วทาศุวารี ปุเรนติ สาคร" เป็นภาษาไทยก็ว่า "ห้วงน้ำทั้งหลายเต็มแล้ว ทำทะเลให้เต็มฉันท เทานที่ให้แก่มนุษย์ที่สำเร็จผล แก่ผู้ตายไปแล้ว (คือเปรต) ก็ฉันทัน ท่านว่าแดนที่เปรตอยู่ เปรียบเสมือนอยู่ในที่ลุ่ม การอุทิศส่วน บุญไปให้จึงต้องเป็นเสมือนกระแสน้ำไหลเทจากที่สูงไปหาที่ต่ำ (เสฐียรโกเศศ, 2531: 28)

จากลักษณะการกรวดน้ำ วิธีกรวดน้ำคงจะยังสรุปให้เห็นความคิดและความเชื่อของ ชาวบ้านกระเดื่องไม่ชัดเจน เพราะการปฏิบัติกับสิ่งที่ต้องกระทำต้องดูจากหลายอย่างประกอบกัน ดังนั้นคำพูดขณะที่กรวดน้ำในพิธีบุญหลังบ้าน และพิธีเสียกะแบะกะบาน จะช่วยอธิบายความคิดในพิธีนี้ ได้ดียิ่งขึ้น

คำกรวดน้ำได้กล่าวถึงมาแล้วในบทที่ผ่านมา ในที่นี้จะยกมาเฉพาะชื่อที่กล่าวถึง และไม่มี ตัวตนอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านกระเดื่อง จะยกมาพร้อมทั้งอธิบายถึงความหมายในความคิด ของชาวบ้าน และกล่าวอ้างในงานเขียนต่างๆ ดังนี้

1. แมคองคา คือ แม่น้ำ ในพิธีบุญหลังบ้านและพิธีเสียกะแบะกะบานของหมู่บ้าน กระเดื่อง คำพูดตอนกรวดน้ำคือ น้ำที่นำมากรวด จากคำบอกเล่าของยายมุก คนตรี ผู้อาวุโสอายุ 86 ปีว่า น้ำที่จะนำมากรวดก่อนนี้ต้องรองจากน้ำที่หล่นมาจากฟ้า คือน้ำฝน ที่ตกลงมาโดยไม่มี อะไรเลย เช่น หลังคาบ้าน หรือรางน้ำฝน ได้จากฟ้าลงสู่ภาชนะที่รองรับจะถือว่าสะอาด บริสุทธิ์ จริง ¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ การกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญนี้คงจะมาจากความเชื่อที่ว่า แดนที่เปรตอยู่เปรียบเสมือนอยู่ในที่ลุ่มการอุทิศส่วนบุญไป จึงต้องเป็นเหมือนกระแสน้ำไหลเทจากที่สูงไปหาที่ต่ำ (เสฐียรโกเศศ, 2531: 28) หรือจากที่ (ปราณี วงษ์เทศ, 2533: 110) กล่าวถึงว่าการปรากฏร่องรอยทาง ภาษาที่ยังให้ความสำคัญต่อการเรียกชื่อสิ่งสำคัญ ในสังคมด้วยคำนำหน้าเป็นเพศหญิง เช่น แม่ทัพ, แม่กอง, แม่พิมพ์, แม่แบบ รวมทั้งแม่น้ำด้วย

2. **แม่ธรณี** คือ พื้นดิน ความสำคัญของแผ่นดิน ย่อมมีความสำคัญและมีความหมายต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านกระเดื่อง เพราะเป็นที่ทำกินในการดำรงชีวิตของเขาในสังคมเกษตรกรรม เป็นสิ่งที่มีความหมายมาก ¹

¹ จากร่องรอยของภาษาที่ใช้ "แม่" นำหน้า (ปราณี วงษ์เทศ, 2533: 110) กล่าวไว้ต่อจากเรื่อง "แม่ไม้" ข้างต้นที่อ้างถึงว่า "แม้แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพ หรือผี ในสังคมไทยที่มีเพศหญิง เช่น นางกวัก แม่โพสพ แม่ธรณี แม่ชื้อ แม่ยานาง นางตานี ก็ยังเป็นสิ่งที่คนไทยส่วนใหญ่ทั่วไปเคารพเกรงกลัว กราบไหว้มาแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสิ่งของที่ใช้ในการทำมาหากินที่เชื่อว่า มีผู้หญิงสิงอยู่ เช่น แม่เตาไฟ แม่นางตั้ง นางครก นางสาก เรื่องแม่ธรณีในพระปฐมสมโพธิ ได้ให้ความสำคัญของแม่ธรณีไว้ตอน "मारผจญ" ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ไม่กี่ชั่วโมง ได้มาขัดขวางโดยผู้ว่า ตรงที่พระพุทธเจ้าประทับนั่ง เป็นของตน พญามารอ้างพยานบุคคลคือพวกพ้องของตน พระพุทธเจ้ามองหาใครเป็นพยานไม่ได้ เทพเจ้าก็หนีกันหมด พระองค์ให้พระนางธรณีชื่อจริงว่า สุนทรวิริดา ผุดขึ้นมาเพื่อเป็นพยาน คือสตรีที่บีบมวยผมนั่นเอง ดังที่กล่าวไว้ว่า "ปฐมสมโพธิว่า พระธรณีก็มีอาจดำรงกายอยู่ได้ ก็อุบัติบนตาลเป็นรูปนารี ผุดขึ้นจากพื้นปฐพี แล้วกล่าวเป็นพยานพระพุทธเจ้า พร้อมบีบน้ำออกจากมวยผม น้ำนั้นคือสิ่งที่เรียกว่า "ทักษิณเทก" อันได้แก่ น้ำที่พระพุทธเจ้าทรงกรวดน้ำทุกครั้งที่ทรงบำเพ็ญอุบายมีชาติปางก่อนเป็นสำคัญมา ซึ่งแม่พระธรณีเก็บไว้ที่มวยผม เมื่อนางบีบก็หลังไหลออกมา เป็นต่อธารมหามหรรณพ พญามารก็พ่ายแพ้ไปจนที่สุด มาร คือกิเลสในใจคน ตรงข้ามกับสติปัญญา ความดีที่ทำไว้ไม่ให้หนีไปไหน ถ้าใครไม่เห็นฟ้าดินก็เห็น ดินคือแม่พระธรณี (พระปฐมสมโพธิ พิมพ์ในงานฌาปนกิจนางพริ้ง เอกะโรหิต, 2514: 25)

3. เจ้ากรรมนายเวร จากคำบอกเล่าของ หลงฟอง อายุ 68 ปี ว่า เจ้ากรรมนายเวร หมายถึง ยมบาลที่มีหน้าที่ดูแลเมืองนรก คุมบัญชีบาป-บุญของมนุษย์ เมื่อตายไป บุญจะถูกบันทึกในบัญชีทอง ถ้าทำบาปก็จะเขียนลงไปในหนังสือ ¹

4. มัจจุราช เจ้าแห่งความตาย ²

5. ผู่งเทพนิกร คือ เทวดาต่างๆ

¹ (เสฐียรโกเศศ, 2531: 14) ได้กล่าวไว้ในเล่าเรื่องไตรภูมิว่า "ยมบาลหรือผู้คุมเมืองนรก ผู้เป็นใหญ่เหนือยมบาลทั้งหลายคือ พระยายมราช เป็นผู้ทรงเที่ยงธรรมเที่ยงตรง ผู้ใดตายไปต้องไปหาพระยายมราชก่อน เพื่อจะสอบสวนบุญ-บาปของผู้นั้น ถ้าสอบสวนได้ความว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำความ-บาปมาแล้ว อย่างไรบ้าง เทวดา 4 องค์ ซึ่งเป็นผู้ถือบัญชีสำหรับจดบุญและบาป ก็จะเขียนชื่อผู้นั้นลงในแผ่นทองสุกแล้วทูลนใส่เหนือหัวไปทูลพระยายมราช พระยายมราชก็จะบใส่หัว แล้วสาธุการอนุโมทนาเย็นดี แล้วก็วางไว้บนแผ่นทองอันประดับด้วยแก้วสัตตพัชรรัตนและสีอันเรืองงาม แล้วผู้ใดกระทำความ-บาปไซ้ เทวดานั้นก็จะตราบัญชีนั้นลงในแผ่นหนังสือและเอาไว้แห่งหนึ่ง แล้วบังคับผู้ให้ยมบาลมาเอาตัวมันไปทรมานในนรก" บางทีก็สับสนระหว่างพระยายมราชกับ "ยม" เป็นชื่อของเทวดาประจำความตายของลัทธิศาสนาฮินดู เรียกกันว่า "พระยม" ผู้ใดถึงกำหนดต้องตายพระยมจะเอาเชือกขาศมาคล้องเอาวิญญาณของผู้นั้นไปสู่อังยมโลก อันเป็นดินแดนอยู่ทางทิศใต้ เหตุนี้พระยมจึงเป็นเทวดาโลกบาลประจำทิศใต้ของลัทธิฮินดู

² ก็เป็นความหมายเดียวกับผู้เป็นใหญ่ในเมืองนรก ก็คือพระยายมราชผู้ที่เกี่ยวข้องกับ การตายของมนุษย์

6. **สิบหกชั้นฟ้า** คือ สวรรค์ที่อยู่ของเทวดาและนางฟ้า มี 16 ชั้น ¹
7. **พระอินทร์** คือ ผู้ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ ²
8. **พระพรหม** กล่าวถึงไว้ในข้อ 6 เรื่องสิบหกชั้นฟ้า
9. **พระยมกาล** กล่าวไว้ในข้อ 3 เรื่องเจ้ากรรมนายเวร พระยมกับยมบาลเป็น
เรื่องเดียวกัน

¹ คือ รูปภูมิ คือแดนมีสุขอันไม่มีเรื่องกามเข้าไปปน ผู้ไปเกิดยังแดนนี้เรียกว่า พวกพรหม มีแดนเป็นที่อยู่เรียกว่า พรหมโลก รวม 16 ชั้น หรือ 16 ห้องฟ้า (เสฐียรโกเศศ, 2531: 6)

พรหมโลกจัดเป็นสองพวก พวกหนึ่งเป็นพรหมมีรูปร่างเรียกว่า รูปพรหม มีหมดด้วยกันเป็น 16 ชั้น หรือโสฬส เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า รูปร่างจร อีกพวกหนึ่งไม่มีรูปร่างเรียกว่า อรูปพรหม

ในหนังสือไตรภูมิกล่าวว่า คนที่จะไปเกิดในพรหมโลก ได้แก่ผู้เข้าฌานบวรสูงขึ้นตามที่มีกำหนดไว้ในเรื่องวิธิเข้าฌาน (trance) ว่าถ้าได้ฌานขั้นนั้นๆ ก็ไปเกิดในพรหมโลกขั้นนั้นๆ เหตุนี้ผู้ซึ่งขึ้นไปเกิดเป็นพรหม ซึ่งเป็นพวกพรหมณ์ ฤๅษี บรมพรหมโลกทุกชั้นมีปราสาทแก้ว และเครื่องประดับงามยิ่งกว่าของเทวดาตั้งพันเท่า ในพรหมโลกมีแต่พรหมผู้ชายล้วน พรหมผู้หญิงไม่มี (เสฐียรโกเศศ 2531: 77) ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ได้อยู่บนพรหมโลก ไม่ว่าจะทำบุญมากสักเท่าใด

² ของพุทธศาสนาไม่เป็นตำแหน่งประจำตายตัว ใครทำบุญกุศลไว้มากอาจขึ้นไปเกิดเป็นพระอินทร์ เพราะด้วยบุญบารมีที่ทำไว้ที่บุญกุศลยังส่ง เมื่อหมดบุญเมื่อใดก็ต้องจุติ คือเคลื่อนจากความอยู่เดิมหรือตายจากเทวดาลงไปเกิดยังภพอื่น พระอินทร์จะอยู่ที่เมืองสุทโศบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีมเหสีในไตรภูมิใช้คำว่า นางผู้เมียบหรือนางเมียบ 4 องค์ คือ นางสุธรรมมา นางสุชาดา นางสุนันทา และนางสุจิตรา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก็มีเพศชายเท่านั้นที่จะเป็นพระอินทร์และเป็นหัวหน้าสวรรค์ เพศหญิงอยู่ในฐานะมเหสีได้เท่านั้น ถ้าจะมีบุญมากเท่าใดก็ไม่มีโอกาสได้เลื่อนฐานะหรือตำแหน่งสูงกว่านี้

10. เจ็ดทโลกบาลทั้งสี่ (ปฐวโลกบาลสี่) คือ ผู้ดูแลทั้ง 4 ของภูมิจักรวาล¹

¹ ทำวมหาราชทั้ง 4 นี้เรียกเป็นสามัญว่า ทำวจุตโลกบาลหรือโลกบาลทั้ง 4 คือเป็นผู้ดูแลรักษาโลกทั้ง 4 ทิศ (เสฐียรโกเศศ, 2531: 65)

10.1 โลกบาลประจำทิศตะวันออก อินฺดูเป็นพระอินทร์ พุทธศาสนาเป็นทำวธตวรรษ ทำวธนวรรษมีบริวารคนธรรพนับได้ว่าร้อยล้าน มีเครื่องประดับเหนือหัวและเนื้อตัวทั้งหมดเป็นเงินยวง ถือก้อนและสากเงินเป็นอาวุธ ไปยังกำแพงจักรวาลด้านทิศตะวันออก มีหน้าเป็นสีขา

10.2 โลกบาลประจำทิศใต้ อินฺดูเป็นพระยม พุทธศาสนาเป็นทำววิรุฬหก ทำววิรุฬหกมีบริวารเป็นผีเสื้อกุ่มมัดท์ ไปยังกำแพงจักรวาลด้านใต้ เครื่องประดับกายทั้งทำววิรุฬหกและบริวารล้วนแล้วไปด้วยแก้วมณีรัตน์ พวกบริวารถือค้อน ถือกระบองแก้วมณี ทำววิรุฬหกมีบริวารมีพวกผีเสื้อ ผีเสื้อเป็นยักษ์จำพวกหนึ่งในจำพวกที่เรียกว่า "รากษส" เป็นยักษ์ร้าย ผีเสื้อเป็นคำไทยแปลว่า ผีเชื้อ ถ้าอยู่ในน้ำเรียกว่า ผีเสื้อน้ำ คือผีเชื้อน้ำ ถ้าเป็นผีเสื้อยักษ์ก็คือ ผีเชื้อยักษ์ ถ้าเป็นผีเสื้อเมืองก็คือ ผีเชื้อเมือง หมายความว่า เป็นผีหรือเทวดามีเชื้อของเมืองนั้น ลางที่เห็นว่าเป็นผีแล้ว จึงเปลี่ยนเป็นพระเสื้อเมืองให้ดีขึ้น

10.3 โลกบาลประจำทิศตะวันตก อินฺดูเป็นพระวรุณ พุทธศาสนาเป็นทำววิรูปักษ์ ทำววิรูปักษ์บริวารเป็นพวกนาค ไปยังกำแพงจักรวาลด้านตะวันตก เครื่องประดับเป็นแก้วประพาฬ มีหน้าเป็นสีแดง พวกบริวารที่เป็นเทวดาถือค้อนถือสากแก้วประพาฬ

10.4 โลกบาลประจำทิศเหนือ อินฺดูเป็นพระกุเวร พุทธศาสนาเป็นทำวไพศพมิ บริวารเป็นยักษ์และเทวดา ไปยังกำแพงจักรวาลด้านเหนือ เครื่องประดับเป็นทองเนื้อสุก หน้าเป็นสีเหลือง บริวารถือค้อนถือสากทอง ตัวพระไพศพทรงม้าสีทอง ชาวบ้านจะเรียกทำวไพศพว่า (ทำวเวสสุวรรณ)

จากทำวโลกบาลทั้งสี่ เราจะพบว่าบริวารของทำวโลกบาลแต่ละทิศจะมีอาวุธเป็นค้อนกับสาก (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า "ผีที่เกี่ยวกับเครื่องทำมาหากินจะเป็นเพศหญิง เช่น นางครก นางสาก ดังนั้นบริวารที่ถืออาวุธเป็นสากก็เ็นเพศหญิง ที่ตกตำแหน่งบทบาทบริวารของเพศชาย")

11. ท้าวเวสสุวรรณ คือ เจ้าของฝูงผี ฝูงห่า ฝูงยักษ์ ¹
12. ฝูงผี ฝูงห่า ฝูงยักษ์ คือบริวารของท้าวเวสสุวรรณ
13. ครุฑ สัตว์ที่เป็นพาหนะของเทวดา ²
14. เปรต คือ ผู้ที่ตายไปแล้วไปชดใช้กรรมในนรกและได้กุศลกรรมชาติต่อมา ก็จะได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ³

¹ คือ ท้าวโลกบาลประจำทิศเหนือ อินทและพุทธตรงกัน คือพระกุเวร และท้าวไพศพ เป็นองค์เดียวกัน ชาวบ้านเรียกว่า ท้าวเวสสุวรรณ คนแต่ก่อนมักแขวนรูปภาพเป็นพระยายักษ์ ถือกระบองยื่นแยงแยอยู่เหนือเปลสำหรับเด็กอ่อนนอน เพื่อกันอันตรายจากผีและยักษ์ที่จะมาทำร้ายแก่ทารก ที่แขวนรูปท้าวเวสสุวรรณเพราะถือว่าท่านเป็นนายผี นายยักษ์ มันไม่กล้าเข้ามารบกวนด้วย เห็นนายของมันยืนจังก่าเฝ้าอยู่ ที่ท้าวเวสสุวรรณดูแลป้องกันเด็ก เข้าใจว่าเป็นเพราะคนเป็นพาหนะสำหรับท่านเข้าไปไหนมาไหน คือทรงขี่คนต่างมา คนจึงเป็นบริวารของท่านด้วย ท่านจึงคอยดูแลป้องกัน

² เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ที่ดินเขาพระสุเมรุ ตามฝั่งสระ หน้าขาว ปีกแดง ตัวทอง ใจลัทธิอินทครุฑ เป็นพาหนะสำหรับพระนารายณ์ทรง โดยนำใช้เป็นคราแผ่นดิน

³ แปลว่า "ผู้ไปก่อน" หมายความว่าบรรพบุรุษของใครๆ ที่ตายไปแล้ว มีทั้งเปรตเลวเปรตดี มีที่อยู่ในยมโลก แยกออกจากนรกจริงๆ ไปอีกที่ ในไตรภูมิกล่าวไว้ว่า ทำความชั่วอย่างไหนๆ ก็จะไม่ตกนรก แต่ก็จัดว่าเป็นคนเศษนรก คือเป็นเปรต เปรตนี้ไม่มีสิทธิ์ดีกว่าสัตว์นรก เพราะออกมาเพ่นพ่านในเมืองมนุษย์ได้ ลางโอกาสที่เขาทำบุญตักบาตรถวายอาหารแก่พระสงฆ์ ก็เพื่ออุทิศไปให้เปรต ถ้าไม่ทำบุญอุทิศไปให้เปรตได้รับความเดือดร้อนอดอยากนักหนา

ชาวอินเดียจึงถือว่า บรรพบุรุษของใครที่ตายไปแล้ว ลูกหลานจะต้องทำบุญไปให้ เรียกว่าทำ "พิธีศราท" ซึ่งมีกำหนดไว้หลายลักษณะวิธี ถ้าไม่ทำพิธีศราทอุทิศส่วนบุญไปให้ บรรพบุรุษที่ตายไปเป็นเปรตจะได้รับความอดอยากมาก เรียกการทำบุญ "ทักษิณานุประทานเป็นเปตพลี" แปลตามตัวคือ "เพิ่มส่วนบุญให้ไปตามทิศใด" คือยมโลก ทักษิณา แปลว่า ทิศใดหรือขวามือ

มีเรื่องเล่ากันมาสรุปความได้ว่า ฤๅษีองค์หนึ่งไปพบเปรตถูกทรมานเอาเชือกมัดไว้แล้วล่ามให้หัวห้อยลงไปในหลุม มีหนูกำลังแทะกัด เชือกจะขาดแหล่ไม่ขาดแหล่ ถ้ามดูได้ความว่าเปรตนั้นเป็นบรรพบุรุษคนหนึ่งของฤๅษี เป็นคนไม่มีเมียมีลูก เมื่อตายไปไม่มีใครทำพิธีศราทอุทิศส่วนบุญไปให้ จึงต้องมาถูกทรมานตกนรก ฤๅษีก็เลยนึกถึงตนว่าถ้าขี้นบวชเป็นฤๅษีไม่มีเมียมีลูกอย่างนี้ เห็นจะเดือดร้อน ตายไปแล้วคงตกนรกแน่ เพราะไม่มีลูกสำหรับทำพิธีศราทเปิดนรก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ก็จะเข้าใจได้ว่า บทบาทของเพศหญิงในไตรภูมิ เรื่องการ
 ทานบุญ เพศหญิงก็ยังเป็นผู้เตรียมและอำนวยความสะดวก เป็นผู้อยู่เบื้องหลังให้เพศชายเปลี่ยนฐานะ
 สูงขึ้น ทั้งด้านชีวิตในโลกปัจจุบันและในโลกของอุดมคติ

จากความคิดในเรื่องนรก สวรรค์ โลกมนุษย์ ของชาวบ้านกระเดื่อง จากพิธีบุญ
 หลังบ้านและพิธีเสียกะเบาะกะบาน เป็นความคิดพื้นฐานมาจากความเชื่อในเรื่องไตรภูมิ สามารถ
 เขียนออกมาเป็นแผนผังให้เห็นได้เพื่อความเข้าใจ เพราะพื้นที่ในแต่ละแห่งในความคิดของชาวบ้าน
 จากพื้นฐานเรื่องนี้ได้ถูกแบ่งเขตอย่างชัดเจน รวมไปถึงกฎเกณฑ์และเพศ บทบาทหน้าที่ที่มีต่อกัน จะ
 เห็นได้ว่าเกณฑ์การแบ่งกำหนดให้เพศชายอยู่แดนสวรรค์หรือสูงกว่า แสดงถึงความไม่เท่าเทียมทาง
 เพศที่ถูกกำหนดไว้ในไตรภูมิ เพศและพื้นที่จึงเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญในระบบจักรวาล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไตรภูมิประกอบด้วยภูมิต่างๆ ดังนี้

